

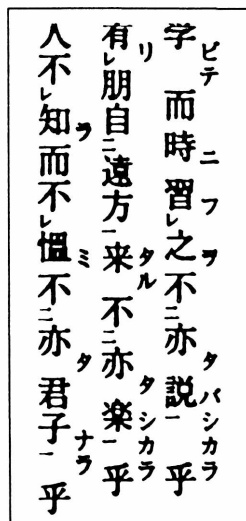
Shiro Kohsaka, Osaka

Od konfucijanizma do filozofije**I. Kunten i Katakana**

Japan je od starine mnogo toga naučio od Kine – bilo posredovanjem preko korejskog poluotoka ili neposredno – a od toga ponajprije pismo. Već od starine došao je Japan u kraljevstvo Tang, preko doseljenika ili poslanika, *de facto* inozemnih studenata, dakle u doticaj s kineskom kulturom. Pa i onaj tko nije došao izravno u dodir s Kinezima učio je, budući da je htio završiti službeničko zvanje, pod političkim sustavom (orijentiranom u svakom slučaju prema kineskom uzoru) od druge polovine 7. stoljeća do 1000. g od profesora kineskog, tzv. *onhakase*, recitirati različite klasične tekstove u kineskom izgovoru u tadašnjoj službeničkoj akademiji. Budući, međutim, da Japan, za razliku od Koreje, nije preuzeo kineski sustav službeničkih ispita, ovi studiji kineskog izgovora, odnosno konfucijanizma, uskoro su naravno izgubili na značenju.

Bez obzira na to, u Japanu se razvila posebna tehnika uključivanja znanja iz kineskih izvora, naime tzv. *kanbun kundoku*, tj. »čitanje kineskih tekstova na japanski način«. Ovdje su u jednom kineskom tekstu (u primjeru gore, velika slova poredana zdesna nalijevo u stupcima) priloženi dopunski znakovi, tzv. *kunten*, pomoću kojih japanski čitatelj može prerasporediti slijed kineskih znakova koji odgovara japanskoj sintaksi (na primjeru, to su manja slova između pojedinih slova originalnoga teksta). Osim toga, na odgovarajućim mjestima u *katakana*¹ donesene su u japanskom neophodne čestice i fleksijski završeci (u primjeru to su manja slova zdesna pokraj dotičnih stupaca originalnoga teksta). Na ovaj način može japanski čitatelj usmeno ili pismeno prevesti neki kineski tekst na službeni japanski, te tako u danom slučaju opet uspostaviti ispravan japanski prijevod.

Ova metoda uspostavljena je od 9. stoljeća preko nekolicine Japanaca koji su bili vješti kineskom kako bi se približili izvornom značenju kineskoga. Japanci su se, dakle, služili nekom metodom dešifriranja za kineski jezik. Pomoću te tehnike, tj. uvođenjem *kunten* u izvorni kineski tekst preko jednog jedinstvenog »jezičnoga genija«, mogli su čitati mnoge intelektualne kineske tekstove, a da se uopće nisu morali brigati oko kineskog izgovora ili kineskog jezika kao takvog.

1

Katakana: japansko slogovno pismo izvedeno iz kineskog pisma već tijekom razdoblja Heian, 794.–1185.; pored toga, postoji i jedno drugo, kurzivno slogovno pismo, pod oznakom *hiragana*, s istim glasovnim sasta-

vom. Oba pisma u obliku jedne vrlo složene mješavine pisma upotrebljavaju se zajedno s kineskim pismom za zapisivanje japanskog jezika.

Ovaj način postupanja Japanci ne doživljavaju neobičnim, nego naprotiv samorazumljivim. On se još i danas uči u japanskim srednjim školama. Kinézima, s druge strane, ova metoda ne znači ništa više od anegdote kako se nekolicina »istočnih barbara« mučila razumjeti njihovu visokorazvijenu kulturu. Pa ipak, kada se ovaj način usporedi s drugim slučajem nastojanja oko razumijevanja strane kulture od Japanaca – kao što se on, primjerice, odražava kroz činjenicu da se riječ »kompjutor«, u japanskom slogovnom pismu *katakana*, koje je kao i latinski alfabet čisto fonetičko pismo, prevela kao *konpyûta* – može se iz toga pokazati cijeli niz zanimljivih aspekata.

To da se europski jezici u japanskom preslikavaju glasovno s *katakana*, danas više nitko u Japanu ne dovodi u pitanje. Posve suprotno, danas smo štoviše svjedoci nezaustavljive bujice *katakana*-riječi iz europskih jezika. S druge strane, prijenos europskih pojmova s *katakana* nikako nije bio etabliran od početka. Kao što se, primjerice, može pokazati pomoću jednog prevedenog kršćanskog spisa s početka misioniziranja Japana, *Dochirina kirishitan* (port. *Doctrina Christao*), postojala su različita izdanja, poput onih u *hiragana* i latinskom pismu, ali na japanskom jeziku. U drugim slučajevima, poput spisa *Maruchiru no michi*² (Križni put), europske riječi prenosile su se glasovnim prijevodima pomoću kineskih znakova, isto kao i u glasovnoj transkripciji pomoću *katakana*. Japanski intelektualci, posebice muškarci, do Edo-razdoblja (1603.–1868.) služili su se klasičnim kineskim da bi izrazili svoje vlastite misli. Primjena *katakana* ustanovljena je na prijelazu iz Edo-razdoblja u Meiji-razdoblje (1868.–1912.). Tako se »London« ili »Kant« nije više pisao čisto prema glasovnoj vrijednosti s kineskim znakovima sličnoga zvučenja, ali (u pravilu) bez izrave značenjske povezanosti,³ nego se koristilo autohtone japanske *katakana* slogove, dočim se intelektualci više nisu služili klasičnim kineskim, nego japanskim, te se više nije moralo tražiti po kineskim znakovima koji bi odgovarali europskim glasovima. Kao i u slučaju *kunten*, nije lako odgovoriti tko je zapravo ustanovio ovu metodu, no ipak je nesumnjivo osobi Nishija Amanea⁴ ovdje dodijeljeno središnje značenje.

II. *Tetsugaku* kao prijevod pojma »filozofija« na japanski

Nishi Amane poznao je kao rijetko tko drugi odnos između jezičnog zapisivanja i filozofske tvorbe pojmova. Najpoznatiji pojam što ga je Nishi iskovao, nakon zrelog promišljanja o pismu i pojmu, jest riječ *tetsugaku*. Slijedi li se Nishijev razvoj sve do stvaranja ove riječi pomoću izvora,⁵ nadaje se sljedeća slika: Nishijevo zanimanje za zapadnjačku znanost, osobito filozofiju i gospodarsku znanost, proizlazi naravno iz konfucijanizma, te on stoga u početku upotrebljava ortodokсни neo-konfucijanski pojam *seirigaku* (kin. *xinglixue*), što označuje »školu specifične prirodne danosti u okvirima svemirskoga poretka«⁶ kao odgovarajući izraz za (zapadnjačku) »filozofiju«. Treba uzeti jedan od daljih izvora⁷ kako Nishi pritom, doduše, u početku polazi od temeljnog sadržajnog identiteta između konfucijanizma i zapadne filozofije, bez obzira na to što on upotrebom pojma *hirosuhi no gaku* (dosl., otprilike, »nauk filozofije«) već pretpostavlja određeno ograničenje, pri čemu se četiri sloga u *hirosuhi* kao glasovni odgovor na »filozofiju« prenose na japanski s glasovnom primjenom kineskih znakova. Pojam »gospodarska znanost«, naprotiv, već su drugi, pri ponovnom zahvatu konfucijanskog pojma *keisei saimin* (dosl. otprilike »svijet, tj. državu držati

u poretku i ublažiti patnje naroda») iz Dazai Shundais⁸ *Keizairoku* (otprilike, bilješke o metodama, državu održavati u poretku i ublažiti patnje naroda, 1729.), preveli s *keizaigaku* (dosl. otprilike »znanost o poretku i ublažavanju«), pri čemu nitko nije dobio poticaj da konstatira stvarno slaganje između znanosti o gospodarstvu i *keizaigaku*. Glede »filozofije«, naprotiv, može se kod Nishide raspoznati prikladno ograničenje od konfucijanske terminologije, koja u tvorbi riječi glasi *tetsugaku* (dosl. otprilike »rasvjetljujuća znanost«) za »zapadnu filozofiju«, kako bi se, prema Nishi-jevim vlastitim riječima, izbjegli nesporazumi.

Polazeći od toga japanski mislitelji, i s njima japansko mišljenje, odbacili su konfucijansku misao nakon početnih antagonizama između konfucijanizma i zapadne filozofije, te se okrenuli prema filozofiji. Time su, doduše, promijenili mišljenje od kineske kulture prema europskoj, no ipak, koji su sadržaji time odbačeni i što se time htjelo dobiti? Drugim riječima, gdje leže temeljne razlike između konfucijanizma i filozofije? Ova pitanja trebaju se razjasniti među sljedećim aspektima: (1) zamjenom kineskog književnog jezika japanskim radi oblikovanja misli; (2) razlikovanjem između samospunjenja i političke djelatnosti; (3) uvođenjem jedne sistematike; te (4) metodološkim razlikama.

III. Sustav zapadnih znanosti

(1) Zamjena kineskog književnog jezika japanskim

Kao što sam već gore izložio, mnogi mislitelji u ovim prvim godinama Meiji-razdoblja pokušali su okretanjem od kineskog književnog jezika u korist japanskog načina izražavanja dalje razviti svoje mišljenje. I Nishi ostvaruje ovaj prijelaz, pa ipak dok govori:

»Mišljenje i riječ tijesno su povezani jedno s drugim te promjena jednoga ili drugoga može lako dovesti do nesporazuma. Stoga oni tvore u ovom nadasve tijesnom uzajamnom odnosu neposrednu pretpostavku za svaku vrstu studija.«⁹

2

Kao veznik iz jap. riječi za »put«, tj. »*michi*«, uz atribut se priključuje glasovno prevedena strana riječ, dosl. »put mučeništva«.

3

Inače se kod toga biraju znakovi pozitivno konotirani. Ovaj postupak koristi se i prije modernog kineskog, budući da se za zapisivanje tekstova nikad nije upotrebljavalo slogovno pismo. Tako se, primjerice, strana riječ »Cola« na kineski prevodi kao *kele*, sa znakovima za *moći* i *razveseliti*.

4

Nishi Amane (1829.–1897.): prosvjetiteljski mislilac koji je 1863–65. studirao na Sveučilištu u Leydenu, a zatim djelovao kao učitelj francuskoga u Shogunu; zastupao je reformu političkog sustava u Japanu preko uvođenja podjele vlasti i parlamentarizma. Kao viši činovnik doprinio je izgradnji vojske prema zapadnom uzoru, a u javnosti je stupio i kao prevoditelj djela Johna Stuarta Milla.

5

Usp. *Seiyō tetsugaku ni taisuru kanshin o nobeta Matsuoka Rinjirō-ate no shokan* (Pismo

Matsuokau Rinjirōu, u kojem on izražava svoj interes za zapadnu filozofiju). Nishi Amane, *Nishi Amane zenshū*, sv. 1., Munitaka Shobō, 1980., str. 8; usporedi također *Nishi Amane-Katō Hiroyuki (Nihon no meicho 34)*, Chūō Kōronsha, 1972., str. 30.

6

Xinglixue: ovaj pojam, koji se prevodi i kao »škola ljudske prirode i univerzalnoga poretka«, označuje konfucijansku školu Zhuxi (usp. bilj. 15) i na zapadu je poznat pod (manje konkretnom) oznakom Neo-Konfucijanizma.

7

Usp. *Kaidaimon* (otprilike *Uvod u filozofiju*), u: *Nishi Amane zenshū*, sv. 1, str. 19.

8

Dazai Shundai (1680.–1747.): glavni zastupnik japanskog Neokonfucijanizma nakon Ogyūa Soraija (usp. bilj. 16), koji se prije svega bavio ekonomskim pitanjima.

9

Nishi Amane, *Nishi Amane zenshū*, sv. 1, str. 393 i dalje.

on ide tako daleko da pokušava ispitivati glasnost i značenje japanskoga kako bi razjasnio zakonitosti jezika, te se pritom ne zaustavlja kod čisto jezične analize japanskoga jezika. U svojim *Bunbu gakkô kihon hei kisoku sho* (Temeljima i pravilima za civilne i vojne škole 1870-ih godina) on piše:

»Kako bi se japanskom carstvu otvorila kulturna perspektiva postoji samo jedna obveza, naime ona da se za 50 do 60 godina ukine kinesko pismo.«¹⁰

Njegov argument za ukidanje kineskog pisma ne cilja, naravno, kao kod nacionalnih filologa (*kokugakusha*) Edo-razdoblja na to da se oslobode od njihova kineskog značenja. Radi se, štoviše, o pokušaju da se izuči zapadna logika kao »znanost o zakonima mišljenja«,¹¹ te da se iz poznavanja značenja jezične znanosti i logike unutar zapadnih znanosti ove učine korisnima za japanski i stave iz temelja u raspravu, tj. o pokušaju utemeljenja japanske logike. Ovu misao trebao je on konačno dalje razviti u svome neuobičajenom spisu *Yôji o motte kokugo o shozuru no ron* (O upotrebi latinskih slova za zapisivanje japanskih, 1874.). To, međutim, nije istoznačno s ukidanjem japanskog jezika ili japanskog mišljenja. Japan je, doduše, svoje pismo izveo iz kineskog, ali nije pretrpio mnogostrukую glasovnu promjenu što ju je tijekom stoljeća doživio kineski. U japanskom upotrijebljeni kineski pojmovi dalje su se razvili neovisno o kineskom jeziku, te su postali samostalni (sino) japanski pojmovi koji više nisu stajali ni u kakvom odnosu prema kineskom jeziku. K tome pridolazi razlika između (kineskih) ideograma i (japanskih) fonograma u obliku obaju slogovnih pisama: *hiragana* i *katakana*. Pod ovim pretpostavkama omogućuje upotreba 26 slova alfabeta, koja se uči od djetinjih nogu nadalje, laku promjenu k europskim jezicima, omogućuje praktičan tiskarski postupak, ali se i prijevodi mogu služiti istim pismom. Nishi je pritom doduše pretjerao s izjavom da se ne radi ni o čemu drugom doli o svlačenju japanskog i oblačenju zapadnjačkog odijela. Ova ideja na kraju se ipak nije dala ostvariti, pa je i sam Nishi od nje odustao. Pred očima se danas ipak odvija suvremena bujica *katakana*-riječi ili fenomen programiranih jezika, no tada još nisu bila potpuno izmišljena ova promišljanja. Nishijeva argumentacija razvija se u svakom slučaju polazeći od kineskog književnog jezika, preko oblikovanja vlastitih misli na japanskome, do upotrebe latinskog alfabeta, te je možda u ono vrijeme zaista bila potrebna jedna samostalna logika za naše mišljenje, koja odgovara europskoj, poput »logike toposa«, o kojoj je Nishida Kitarô¹² kasnije sumnjao, kao prijelaz od kineskog književnog jezika prema logici japanskog jezika i kao opreka zapadnjačkoj logici. No ipak, kao što postaje jasno na Nishidinu primjeru, pisani izraz japanskog jezika bio je siromašan logikom, pa je – dok je bio prikladan za predstavljanje poetskih sadržaja – tvorba pojmova stvarala velike probleme. Nishidin pojam *ichisokuta no mujunteki jikodôitsu* za »apsolutno protivrječni samoidentitet« nedvosmisleno nije japanski pojam, nego budistički način izražavanja posuđen iz kineskog književnog jezika, pa ga stoga današnji Japanci ne koriste jednodušno.

(2) Razlikovanje između samoispunjenja i političkoga djelovanja, odnosno između duha i tijela

Nishi Amane ipak nije, s lijeve strane, zaobišao konfucijanizam. Prije nego što se počeo posvećivati zapadnoj znanosti, prošao je temeljitu konfucijansku naobrazbu. Njegov djed uveo ga je u *Klasike pobožnosti*¹³ i *Četiri knjige*¹⁴ prije nego što je stupio u konfucijansku školu svoga lenskog vojvodstva, što ga je u dobi od 20 godina prije svega imao na leđima. Naposljetku mu je

bilo zapovjedbno da odustane od zvanja liječnika što ga je u međuvremenu stekao, te da se umjesto toga posveti konfucijanskim studijima, nakon čega se on u svojoj nekadašnjoj školi pozabavio interpunkcijom kineskih tekstova nakon upoznavanja predstavljene tehnike. Svoje bavljenje naučima Zhuxi¹⁵-neokonfucijanizma doživio je ipak kao »praznu teoriju bez praktične koristi za svakodnevicu«, te je štoviše, kako bi mogao studirati zapadnu znanost, pobjegao iz svoje lenške kneževine. Kad je u dobi od 18 godina došao u doticaj s naukom Ogyûa Soraisa,¹⁶ osjećao se kao da se probudio iz sna.

»Tada mi je bilo točno 18 godina i navukao sam neku laku bolest, te sam morao nekoliko dana ležati u krevetu i htio sam nešto čitati. To sad međutim znači da se u krevetu nije smjelo čitati svetačke spise i mudrace, kao niti zabilješke neokonfucijanaca. Moja obitelj raspolagala je jednim izdanjem *Rongochôa*,¹⁷ heretičkim spisom dakle, koji se može čitati i u krevetu: kako se moglo pokazati nepoštivanje spram takve književnosti? No ipak, kad sam knjigu uzeo u ruke, nisam je (najprije jedanput) uopće mogao pročitati do kraja: bio sam tako uzbuđen da sam se kod svakog čitanja morao okrenuti tri, četiri puta. Morao sam tekst kušati komad po komad, kod svake sam riječi, naime, imao osjećaj kao da nisam još sasvim preuzeo njezin okus. U tom trenutku postalo mi je prvi put jasno da ne treba odbacivati sve što dolazi od drugih duhovnih strujanja (poput konfucijanizma), te da se ne mora bezuvjetno vjerovati svemu što je naučavao neokonfucijanizam. Tako sam nabavio Soraisova sabrana djela, pa dok sam ih čitao sinula mi je istina pred očima kao da sam se iznenada probudio iz dugoga sna koji je trajao 17 godina. U pogledu unatrag postalo mi je jasnim koliko je neo-konfucijanizam iz razdoblja Song (kin. dinastija, 960–1279) bio strašno udaljen od konfucijanizma iz razdoblja Han (kin. dinastija, 206. pr. Kr.–220. posl. Kr.). Bilo mi je kao da sam sjeo na lotosov cvijet u nekom drugom svijetu, kao u raj u Čiste Zemlje, u jednom slobodnom svijetu bez ograničenja i

10

Nishi Amane, *Nishi Amane zenshû*, sv. 2, str. 491.

11

Nishi Amane, *Nishi Amane zenshû*, sv. 1, str. 392.

12

Nishida Kitarô (1870.–1945.): najznačajniji japanski filozof s prijelaza 20. stoljeća, koji prvi put na samostalan način stapa tradicionalno (posebice ono zen budizma i konfucijanizma) i zapadno mišljenje.

13

Klasici pobožnosti (kin. *Xiaojing*): konfucijanski spis koji u svojim najstarijim dijelovima potječe iz razdoblja Vojnog kraljevstva, te pobožnost kao ono što podjednako prožima čovjeka i svemir uzdiže do temelja individualnog morala i državne politike.

14

Četiri knjige (kin. *Sishu*): od Zhuxija (usp. bilj. 15), didaktička zbirka tekstova providena novovrsnim filozofskim komentarom kao zamjenom za raščlanjivanje rečenica koje se dotada prakticiralo. Sastoji se od *Velikog nauka* (kin. *Daxue*, usp. bilj. 19), *Konfucijevih razgovora* (kin. *Lunyu*), *Mencijeve knjige* (kin. *Mengzi*) i *Nauka sredine* (kin. *Zhongyong*), jednog poglavlja iz *Knjige običaja*. Ova je zbirka trebala u neokonfucijanizmu biti okosnicom studija i u toj ulozi zamijeniti *Pet klasika* (kin. *Wu jing*, sastojeći se od *Klasika mudrosnog kazivanja*, kin. *Yijing* /usp. bilj. 37/, *Kla-*

sika objave, kin. *Shujing*, *Klasika pjesama*, kin. *Shijing*, *Knjige obreda*, kin. *Liji* i *Anala proljeća i jeseni*, kin. *Chunqiu*) koji su dotada bili u središtu, što je kasnije pod filološki orijentiranim utjecajem neokonfucijanizma, u Japanu primjerice Ogyû Sorai, bilo kritizirano kao iskrivljenje čistog nauka.

15

Zhuxi (1130.–1200.): osnivač jedne neokonfucijanske struje koja je u Kini od 14–19. st., a u Japanu od 17–19. st., važila kao ortodokсно učenje i koja je nakon stoljećima duge, kumulativne tradicije egzegeze propagirala povratak k izvorima, te se stavila u opreku spram budizma i taoizma (koji su inače jako utjecali na njezino mišljenje).

16

Ogyû Sorai (1666.–1728.): japanski konfucijevac koji se kao filolog naročito obračunavao s izvorima konfucijanskog mišljenja, kako bi, polazeći od toga, razvio temeljnu kritičku poziciju komentatorske tradicije Zhuxi-neokonfucijanizma, koja je u Japanu za njegova života vrijedila kao ortodokсна.

17

Rongochô: otprilike *Kritički komentar Konfucijevih razgovora*; filološki komentar Ogyûa Soraisa (usp. bilj. 16) uz konfucijanske klasike *Lunyu* (*Konfucijevi razgovori*), koji se kritički razračunao s ortodoksnom neokonfucijanskom komentatorskom tradicijom.

prisile. Prvi put mi je postalo jasnim da su jednostavnost i tolerancija bolji od jakosti i usko-grudnosti. Umjesto svakodnevnih beskorisnih teorija, radije treba poštivati vitezove i glazbu. Niti je trebalo potpuno suzbijati ljudske potrebe, niti mijenjati prirodene ljudske sposobnosti. Ortodoksna tradicija nije ništa drugo doli fiktivno krvno srodstvo, neokonfucijanska kontemplacija ugleda se na religiozno uranjanje u zen budizmu. Zasnivanje načela prema neokonfucijanskoj predodžbi nije stoga trebalo biti stvar učenih ljudi, pa i sveci više nisu trebali potiskivati ljudske porive.«¹⁸

Prema Nishiju, on je uz pomoć Soraija ostavio za sobom prazne teorije Zhuxi-neokonfucijanizma. Njemu se pritom naravno ne radi u prvoj liniji o Zhuxi-neokonfucijanizmu kao praznoj teoriji po sebi, nego o načinu kako se na japanskom tlu pozivalo na ovaj u Kini razvijeni nauk poput stavka vjerovanja, tako da se on doživljavao praznom teorijom. U svakom slučaju, Nishi je od Soraija naučio misaono razdvajati samoispunjenje, tj. osobnu etiku, od vladanja nad drugima, tj. politike i znanosti o gospodarstvu – njih je konfucijanizam već stoljećima gledao nerastavljivima jednim od drugoga. Nishi se glede toga očituje ovako:

»Ono što konfucijanci označavaju kao 'put' (kon. *dao*) sadrži u stanovitom stupnju i elemente politike i religije. Korijen ovoga zla leži u tome što je neokonfucijanizam previdio da se u *Velikom učenju*¹⁹ put samoispunjenja i vlasti u obliku prisiljavajućeg niza samoispunjenja, uređenja vlastite kuće, kao i put upravljanja državom i stvaranja mira u svijetu, opisuje kao jedan te isti put, pa su stoga oni vjerovali da se samo pomoću samoispunjenja može upravljati.«²⁰

Ovo razdvajanje osobne etike, s jedne, te politike i gospodarstva, s druge strane, kod Soraija uputilo je na Maruyamaa Masaoa²¹ u njegovim *Studijama povijesti političkih ideja u Japanu* (Nihon seiji shisō-shi kenkyū, 1940–44., odn. 1952.), općenito je priznato i mnogi istraživači zastupali su gledište da je moderniziranje Japana započelo tijekom razdoblja Edo pomoću razgradnje neokonfucijanske ortodoksije.

Nishijeva kritika konfucijanizma profilira se preko preuzimanja europskih doktrina. Ovo dolazi do izražaja, primjerice, u njegovoj tezi o apriornom tijelu i aposteriornom duhu u njegovu spisu *Hyakuichi shinron* (101 nova teza, 1874). Prema njima, postojala su dva temeljna stvaralačka principa: onaj tijela i onaj duha. Princip tijela postoji prirodno i apriorno, a aposteriorni princip duha

»... postoji, naprotiv, samo u ljudskoj duši te je, dakle, uvjetovan postojanjem čovjeka. Pretstavimo li da čovjek nestane iz svemira, mora i ovaj princip prestati.«²²

U Zhuxi-neokonfucijanizmu postoji naravno i dihotomija između zakona prirode (kin. *suodangran*) i propisa etike (kin. *suoyiran*). U svezi s tim Nishi ipak ističe:

»U Kini i Japanu glede ovoga od davnine nije bilo nikakve razlike, pa velika većina ljudi još i danas vjeruje da su oni identični.«²³

(3) Uvođenje jedne sistematike

Da bi se znanost mogla razviti i specijalizirati, potreban je, prema Nishiju, proces diferencijacije. On ipak ni u kojem slučaju ne zagovara nered i nepovezanost. U svojim *Hyakugaku renkan* (dosl. otprilike »Karikama sto disciplina«), svome prijevodnom prijedlogu za pojam »enciklopedija«, pokušao je jedno sistematiziranje koje ne nastoji kao dotada, polazeći od životnog nazora, urediti sliku svijeta, nego čovjeka pokušava definirati iz slike svijeta. To znači da on svoju sistematiku razvija na primjeru enciklopedija europskog prosvjetiteljstva. Mnogi stručnjaci vjeruju da su nasto-

janja Meirokusha,²⁴ kao i Nishija oko »civilizacije i prosvjećivanja« (*bunmei kaika*), unijela svjetlo u tminu nelogičnih misaonih struktura Japana (»uni-jeti svjetlo u tminu«, to je doslovno značenje japanske riječi za pojam »prosvjetiteljstvo«, *keimô*). Značenje europskih enciklopedista leži u tome da su znanost oslobodili od Božjeg autoriteta utjelovljena pomoću Biblije i umjesto njega stvorili temelj preko ljudskoga uma, tj. pored racionalnosti i matematičkog fundiranja istodobno su uredili pojedine discipline u znanstvenu zgradu. U tome leži značenje sistematiziranja. Kao što je europsko mišljenje prosvjetiteljstva znanost oslobodilo od Božjeg autoriteta, tako je Nishijeva namjera bila znanost u Japanu osloboditi od moralnog autoriteta puta, što je prožeo cijelu kinesku (i japansku) duhovnu povijest, (mitskih) svetih kraljeva, odnosno Konfucija i Mencija (uspon i pad dinastija bio je prema tome element cikličke i stoga nazadne povijesne slike). Razjašnjavanjem strukture znanosti kao cjeline postaje jasnim i položaj pojedinih disciplina. Nishi, dakle, slijedi enciklopedijski razvoj znanosti. Sistematika *Hyakugaku renkan* ovako je prikazana:

1. Opće znanosti

1.1 Povijest

1.2 Geografija

1.3 Književnost

1.4 Matematika

2. Posebne znanosti

2.1 Duhovne znanosti

2.1.1 Teologija

2.1.2 Filozofija

2.1.3 Politička i pravna znanost

2.1.4 Nauk o narodnom gospodarstvu

2.1.5 Statistika

18

Nishi Amane, *Nishi Amane zenshû*, sv. 1, str. 5.

19

Veliki nauk (kin. *Daxue*): izvorno 42. poglavlje Knjige obreda (kin. *Liji*) koje se u svojim najstarijim dijelovima vraća do razdoblja Han (206. pr. Kr. – 220. posl. Kr.). Zbog njegovih brojnih lakuna što ih je Zhuxi redakcijski preradio, pri čemu su iznova napisana mjesta u tekstu koja su nedostajala i koja je on propagirao kao uvodni spis u konfucijanizam. Zadržan je u ovom obliku kao sastavni dio *Četiriju knjiga* (usp. bilj. 14), doduše klasičnog statusa, koje su iz tekstovnih nadopuna što su potjecale iz Zhuxijeva pera ipak nudile jako polazište za napad kod kritičkog razračunavanja s Neokonfucijanizmom (usp. bilj. 38)

20

Nishi Amane – Katô Hiroyuki (*Nihon no meicho* 34), str. 75.

21

Maruyama Masao (1914.–1996.): zacijelo najvažniji japanski politički znanstvenik u 20. st., s težištem na političkoj povijesti ideja njegove zemlje, kao i na političkoj filozofiji i metodologiji.

22

Nishi Amane – Katô Hiroyuki (*Nihon no meicho* 34), str. 106.

23

Isto, str. 103.

24

Meirokusha: diskusijski kružok o pitanjima iskoristivosti zapadnih ideja za Japan, osnovan 1873. i kratkog vijeka, čiji će članovi redom zauzeti značajan položaj u japanskoj duhovnoj povijesti, među njima su Nishi Amane, Katô Hiroyuki (usp. bilj. 37), ili Fukuzawa Yukichi (usp. bilj. 30).

2.2 Prirodne znanosti

2.2.1 Fizika

2.2.2 Astronomija

2.2.3 Kemija

2.2.4 Prirodna povijest

Opće znanosti, prema Nishiju, imaju u temelju zajednički princip, a pojedinačne znanosti svaka svoj posebni.

1.1 *Povijest:*

Nishi piše,

»Pod poviješću podrazumijeva se bilježenje događaja od starine kako bi se sjećanjem na prošlost prepoznalo ono novo i razumno djelovalo.«²⁵

Njegov vlastiti pogled ipak se više ili manje od toga udaljava. Kao što je već rečeno, Nishi se grozi svakog čvrstog stava glede prošlosti:

»Povijesna znanost koja kontinuirano bilježi sve događaje od starine do danas, dijakronijska povijesna znanost dakle, raščlanjuje tijek vremena u razdoblja koja iscrpno istražuje. Takva povijesna znanost ipak prije nije postojala ni u Japanu niti u Kini.«²⁶

Nishiju se, dakle, radi o povijesnoj znanosti koja u središte stavlja povijesni razvoj i povijesni napredak. Za takvu povijesnu znanost nužno je potrebna jedna sistematika. U kasnijoj europskoj prošlosti može se općenito primijetiti razvoj povijesne znanosti od deskriptivne prema suustavnoj znanosti, pa ona za Nishija time istodobno postaje instrumentom prosvjećivanja.

Nishi doduše ne razvija dalje svoje gledište, no ipak sama misao o povijesnom napretku predstavljala je za Japan i Kinu izuzetan šok. S tim u svezi zanimljivo je da je hegelijanska slika povijesti, kao jednog nužno napredujućeg procesa u svezi s darwinističkom teorijom evolucije, kod Spencera povezana s teorijom socijalne evolucije koja povijest shvaća kao proces selekcije među narodima, što ga samo jači narod preživi. Ova se misao doživjela kao prijetnja koju je u Japanu formulirao prije svih Katô Hiroyuki,²⁷ a u Kini Yan Fu.²⁸ Zbog toga je i marksistička materijalistička slika povijesti i razumijevanje povijesti u Japanu i Kini moralo u budućnosti pretrpjeti drastičnu promjenu.

1.2 *Geografija*

»Kao suprotnost dijakronijskoj povijesnoj znanosti trebalo bi nesumnjivo stvoriti i jednu temeljitu znanost o sadašnjosti.«²⁹

To je za Nishija geografija, disciplina koja po njegovoj procjeni još nije postojala ni u Japanu niti u Kini. Pritom on razlikuje geografiju od topografije i razvija svoj koncept s podkategorijama matematičke, prirodnoznanstvene i političkoznanstvene geografije do jedne duhovnoznanstvene geografije, koja proizlazi iz astronomskih, zemljopisnih i geomorfoloških razmišljanja. Definitorni smjer njegove geografije stoga ne slijedi uobičajene geografske predodžbe o čovjeku, nego o svemiru.

1.3 *Književnost*

Kao što je već spomenuto, ovdje se radi o pitanju koliko japanski jezik raspoložbe logičkom strukturom koja bi mu dopustila da se otvori istini.

1.4 Matematika

Uvrstiti matematiku u opće znanosti znači učiniti razum kriterijem istine. Moderna znanost razvila se pomoću razumske spoznaje, tj. na temelju matematičkih istinosnih iskaza, no ipak Nishijeva razmišljanja ne idu tako daleko. Uchida Izumi (1805.–1882.) bio je onaj koji je japansku matematiku – što se prakticirala kao kućna disciplina nekoliko obitelji! – pretvorio u modernu znanost. Vjerojatno je razumska spoznaja, prema tome, tijekom razvoja prirodnih znanosti, prvi put postala kriterijem istine. Argumentacija da ovo razumijevanje matematike vodi do rastućeg otuđenja od konfucijanizma nalazi se kod Fukuzawe Yukichija.³⁰ On je vehementno zastupao gledište da je konfucijancima, radi istrijebljenja nekorisnih nauka, potrebno obrazovanje koje »kao temelj imade broj i razum«.³¹

(4) Metodološke razlike

Nakon što smo pregledali ranije predstavljeni pojam znanstvenog sustava, neka se dopusti navesti metodološke razlike. U svezi s time, sam Nishida naglašuje značenje metode i sustava, isto kao i cilj da se pomoću znanosti izoštre duh i razum. Sustav prema njemu označava »čvrsto pred očima držati cilj istraživanja istine, iz temelja iznaći zajedničke umne principe, te ih bez iznimke razjasniti i zajedno obuhvatiti«, pri čemu pod metodom treba razumjeti »način pomoću kojega se bez ostatka objašnjavaju umni principi i poredak bilo kojega stanja stvari«. ³² U tom se smislu pritom radi o induktivnoj metodi, tj. metodi koja istinu izvodi iz cjeline opažanja neke pojave. To znači da Nishija ovdje manje zanimaju opće istine, što ih formuliraju opće znanosti, nego na temelju duhovno- i prirodnoznanstvenih uvida iz okvira posebnih znanosti »čovjek, i sam stvar između neba i zemlje, mora principe stvari uzeti na znanje i ravnanje«. Te dalje:

»Za utemeljenje principa stvari od prvorazredne je važnosti studij prirodne povijesti koja se bavi principima neživoga svijeta, primjerice florom i faunom. (...) S obzirom na spoznaje dobivene iz toga moraju se zatim obznaniti duhovni principi, te razjasniti put neba i put čovjeka.

25

Nishi Amane, *Nishi Amane zenshū*, sv. 4, str. 73.

26

Isto, str. 80 i dalje.

27

Katō Hiroyuki (1836.–1916.): prvi rektor Sveučilišta u Tokiju. Kao pravnik i politički mislilac zastupa teoriju urođenih ljudskih prava i već 1868. piše prvi japanski prikaz ustavnog oblika vladavine, no od 1882. ipak se okreće protiv demokratskog pokreta.

28

Yan Fu (1854.–1921.): svoje klasično-konfucijansko obrazovanje nadopunjuje znanstveno-tehničkom izobrazbom. Poznavanje engleskoga omogućuje mu daljnju izobrazbu u Kraljevskoj mornarici Velike Britanije, gdje obraća pozornost na spise engleskih evolucionista, među inima Thomasa H. Huxleya i Herberta Spencera. Iste će, nakon povratka u Kinu, prevesti na (klasični) kineski jezik kao jedan od njihovih prvih prevoditelja.

29

Nishi Amane, *Nishi Amane zenshū*, sv. 4, str. 81.

30

Fukuzawa Yukichi (1834.–1901.): najznačajniji prosvjetitelj iz razdoblja Meiji i utemeljitelj današnjega Keiō-sveučilišta u Tokiju. Nakon jednoga kružnog putovanja kroz Francusku, Englesku, Njemačku i Nizozemsku, te kao član službene delegacije u SAD 1862. i 1867. godine, u više spisa što ih je javnost naširoko prihvatila zastupao je zahtjev da se Japan otvori prema Zapadu i da od njega uči, pri čemu je uzdizao značenje egalitarizma, demokracije, racionalno zasnovanog djelovanja i prava žena, i to da bi se iz Japana oblikovao jedan prosvijećeni narod.

31

Fukuzawa Yukichi (Nihon no meicho 33), Chūō Kōronsha, 1969., str. 344.

32

Nishi Amane, *Nishi Amane zenshū*, sv. 4, str. 34 i dalje.

Ova metoda, naime filozofija, koju bih htio prevesti kao *tetsugaku*, već se od starine koristila na Istoku.«³³

Zaista jedan enciklopedijski koncept!

Svojim isticanjem induktivne metode i napomenom da je deduktivna metoda već od davnine bila raširena i na Istoku i na Zapadu, ali je u novije vrijeme ipak potpuno zamijenjena induktivnom metodom, on se ograđuje od konfucijanske, odnosno kineske misaone škole.

IV. Logika (iskrivljene) ekstenzije

Gornja izvođenja zadobijaju daljnju dimenziju kada se usporede s duhovnom situacijom u Kini pri kraju dinastije Qing (1662.–1911.). Tamo je tabor zagovaratelja pozapadnjena poznavao vrlo dobro pojam filozofije kao *feiluosuofeiran* (od lat. *philosophia*), pa su Liang Qichao³⁴ i Cai Yuanpei³⁵ preuzeli japansku tvorbu riječi *tetsugaku* u kineskom izgovoru kao *zhexue*.

Inače je veoma teško prosuditi da li su Kinezi i koliko odbacili konfucijanizam te se prebacili na zapadnjačku kulturu, kao što su to učinili Japanci, jer se konfucijanizam mora apsolutno označiti kao kineska misaona struktura. Ja ne mogu reći jesu li se strukture mišljenja u Kini promijenile samo zato što je Kina preuzela zapadnjačku kulturu. Slično vrijedi i u slučaju preuzimanja komunizma, odnosno vrijedilo je kod preuzimanja budizma, kao i već mnogo ranije.

Kineski pokret za približavanje Zapadu (*yangwu yun-dong*), koji je preuzeo mnogo zapadne književnosti, primjerice, bio je snažan duhovni pokret. No ipak, jedan od njegovih vođa, Zheng Guany-ing (1842.–1922.) izveo je iz *Jicizhuan*,³⁶ jednog komentara *Yijinga*,³⁷ shemu »(kineskog) puta« (*dao*) i »(zapadnjačkih) sredstava« (*qi*). On je uputio na to da su u Kini pali u zaborav bitan komentar uz jedan od zahtjeva *Klasika velikog nauka* (*Daxue*) – naime, »prodrijeti u stvari i dospjeti do najvišega znanja«³⁸ – te, također, knjiga *Dongguan*³⁹ iz *Zhoulija*,⁴⁰ dok je Europa pod utjecajem tih u Kini zaobljenih ideja sada ovu daleko nadišla.

»Mi smo se previše koncentrirali na uzroke, dok su Europljani slijedili posljedice. (...) Pa ipak, ono što Europljani sada drže u rukama nisu ništa doli preostaci umjetnosti, kako bi zadržali prevlast.«⁴¹

Ako se poštiva zakone Liaoa i Shuna, kao i Wena i Wua,⁴² – tj. ako se cijeni put starih kraljeva i umiruju strani narodi, postiže potpuna kontrola nad svjetovnim i duhovnim autoritetom, u velikom opsegu uvozi zapadna tehnologija, uređuju škole i podižu sjajni duhovi, otvori parlament i pomoću trgovine poveća bogatstvo zemlje, poboljša obrazovanje kopnene vojske i mornarice, e da bi se tako prekrizili planovi moćnih neprijatelja, tj. ako se teži za tim da se iz položaja jakoga dospije do položaja nadmoći i tako izgradi jedno kraljevstvo – tada će »humanost na sva četiri mora opet zadobiti prednost, sve stvari će zauzeti mjesto koje im pripada, te neće biti teško ostvariti veliku zadaću ujedinjavanja širokih tragova kola«⁴³ i pisma«. ⁴⁴ Kao što ova argumentacija, koja je kako sadržajno tako i strogo formalno orijentirana na tradirane konfucijanske modele diskursa, nedvosmisleno pokazuje, Zheng nikada nije bio u položaju da se stvarno istrigne iz konfucijanske slike svijeta.

U svezi s time, obratio bih pozornost na sljedeću riječ Satôa Shin'ichija:

»Konfucijanizam je misaona tvorevina koja se ostvaruje time što svi dijele mišljenje kako se istinu može naći samo kod konfucijanskih klasika.«⁴⁵

Pod tom pretpostavkom jedina zadaća svih kasnijih učenjaka bila bi otkriti skrivene istine pomoću ispravna tumačenja ovih klasika. Time povijest konfucijanizma, naposljetku, postaje poviješću tumačenja njegovih klasika. Ta-

33

Nishi Amane – Katō Hiroyuki (Nihon no meicho 34), str. 111 i dalje.

34

Liang Qichao (1873.–1929.): kineski pisac, kao reformator zastupao je uvođenje ustavne monarhije u Kini. Nakon neuspjeha stodnevne reforme 1898. pobjegao je u Japan, odakle je brojnim publikacijama razvio živu agitatorsku djelatnost, zastupajući, prema japanskom uzoru, nadomještanje tradicionalnih vrednota poput lojalnosti, potčinjavanja itd. – za koje je vjerovao da su vezane za jedan preživjeli politički sustav, odnosno preživjelu civilizaciju – zapadnim idejama poput duha suparništva, nacionalizma, upornosti u ostvarivanju ciljeva.

35

Cai Yuanpei (1867.–1940.): nakon studija u Leipzigu i Berlinu reformirao je Sveučilište u Pekingu, preveo *Sustav etike* F. Paulsena, te istupio 1917. vlastitom *Poviješću kineske etike*.

36

Jicizhuan: ovaj tradicionalno sastavljeni tekst kao komentar *Yijinga* (usp. bilj. 37) razvija *de facto*, no ipak na osnovi ovoga djela, vlastitu filozofiju prirode i praktičnu filozofiju, koja je mehaničku, na Yin-Yang mišljenju utemeljenu proročku metodu, s njenih 64 heksagrama, uzvisila prvi put do jednog, za konfucijanstvo korisnog filozofskog izvornog teksta.

37

Yijing: Klasik mudrosnoga kazivanja ili, također, *Knjiga promjena* vraća se u svojim počecima vjerojatno u 3. st. prije Krista, te je kao jedan od konfucijanskih *Pet klasika* ishodište: kako za tradicionalnu kinesku filozofiju prirode i praktičnu etiku tako i za metafiziku neo-Konfucijanizma (usp. bilj. 34).

38

Činjenica da se komentar uz zahtjev za (u modernom razumijevanju) prirodnoznanstvenim i tehnološkim napretkom izgubio, te ga je Zhuxi nadopunio prema vlastitom sudu, tvori u 19. st. – pod izlikom kineske prijetnje, koja priznaje svoju tehnološku zaostalost – jednu od ishodišnih točaka za kritiku Neo-konfucijanizma, u svezi s kojima se razvila žučna rasprava o »istinskom značenju«, koja se nataložila u bezbrojnim teorijama.

39

Dongguan: ovo 6. poglavlje *Zhoulija* (usp. bilj. 40) odnosi se na tzv. »Službenike zime«, koji su trebali biti odgovorni za alate, mjerne instrumente, upotreba dobra, itd. u katego-

rijama za prirodnu znanost i tehniku kasnog carskog razdoblja.

40

Houli: Obred Zhou potječe vjerojatno iz 2. ili 1. stoljeća prije Krista, te opisuje (usprkos nekoliko autentičnih elemenata koji su po mogućnosti fiktivni) strukturu administrativnog sustava zapadnjačke Zhou-dinastije (oko 1100.–770.) u smislu prikaza konfucijanskog ideala političkoga poretka. Kao temelj svoje sistematike djelo se odnosi na kozmološke fenomene, naime na dualizam nebo-zemlja, odnosno na redosljed četiriju godišnjih doba, te dijeli službenike prema tome u šest kategorija (središnja uprava, regionalna uprava, religiozni ritual, vojska, sudstvo i proizvodnja oruđa) koje su uvrštene u jedno poglavlje.

41

»Umjetnost postizanja prevlasti«: središnji predmet intelektualnog diskursa u Kini tijekom tzv. razdoblja Vojnog kraljevstva (403.–221.). Kao pratnja priložima bezbrojnih pojedinaca glede rješenja pitanja kako bi se mogao ponovno uspostaviti politički poredak, stvoren je u to vrijeme jedan niz filozofskih, odnosno državnoteoretskih škola, među kojima i Konfucijanizam i Taoizam, koji su se izjasnili za državnu doktrinu u to vrijeme priključivanja dinastije Han. Na ove misaone struje, sve do u 19. stoljeće, u bitnom je utjecala jedna druga duhovna struja, naime Budizam.

42

Liao i Shun / Wen i Wu: mistični vladari i mudraci koji su na temelju svojega egzemplarnog moraliteta državotvornog Konfucijanizma tijekom cijelog carskog razdoblja bili isticali kao središnji moralni uzori.

43

Pritom se radi o središnjim političkim mjerama koje se povezuju, prema tradicionalnoj kineskoj povijesnoj slici, neposredno s uspjehom prvog kineskog ujedinjavanja carstva preko Žutoga cara, Qina Shihuangdija, godine 221. pr. Kr., tj. s političkim poretkom kao takvim.

44

Nishi Junzō (ur.), *Genten Chūgoku kindai shisōshi*, sv. 2, Iwanami Shoten, 1976., str. 68–73.

45

Satō Shin'ichi, *Kindai Chūgoku no chishikijin to bunmei*, Tōkyō Daigaku Shuppankai, 1996., str. 108.

ko se u slučaju pokreta približavanja Zapadu opravdava uvođenje vanjskih misaonih dobara pomoću njihova povezivanja s unutarnjom kineskom mišlju, ukotvljenom u konfucijanskoj tradiciji. Ova misaona strategija označuje se kao logika ekstenzije.

U svojoj *101 tezi*, Nishi ovu logiku ekstenzije podvrgava temeljitoj kritici:

»Ljubav prema starini, vjera u starinu ili poštivanje starine nisu ništa drugo doli priljepljivanje uz prošlost. Ova je čahura ipak ova čahura i poštenu i časni ljudi u svakom slučaju razmješteni su u njoj, te se iz nje teško ponovno izlazi. Ovaj loš običaj zatrovao je i potomstvo. U protekla 22 stoljeća bilo je mnogo mudrih osobnosti, no ipak među njima nije se našao praktično nijedan koji se nije opijao drogom čvrstoga držanja za prošlost. Tako se dogodilo da su kasniji konfucijanci međusobno pomiješali puteve samoispunjenja i upravljanja, te je izbljedjela razlika između politike i religije. (...) Moralna promjena preko krjeposti (vladara) i nasljedovanja obreda, je li to više nego ortodoksno govorenje krivo nasliedeno od Konfucija i Mencija? Konfucijanci svoje osvjedočenje opravdavaju time da su u prvim trima stoljećima nastupili veliki sveci. No ipak, ovi sveci, nisu li i to bili sasvim normalni ljudi s tjelesnom veličinom od 6 lakata, dvama očima, jednim ustima i četiri ekstremiteta? Nije li s time upravo, onako kao i s čudesnim životinjama izraslim samo iz fantazije: devoleopardima, feniksima i zmajevima iz knjiga? Možda su oni ranije i postojali, ali danas više o tome nema nikakva traga.«⁴⁶

Ne može se ipak jednoznačno utvrditi je li ova logika ekstenzije u Kini zaista bila napuštena. Vjerojatno slijedi moderniziranje još uvijek na temelju konfucijanske kulture. Možda se može, međutim – uvažavajući činjenicu da su kineski mislitelji svjesno preuzeli *tetsugaku* kao prijevod za »filozofija« Japanca Nishija Amanea – to ocijeniti kao promjenu misaonih struktura u Kini.

Prema Zhongu Shaohuau, preuzimanje ovoga pojma uslijedilo je tek nakon kinesko-japanskog rata 1894/95. Pojam *feiluo-suofeirain*,⁴⁷ koji je bio u upotrebi tijekom pokreta izjednačavanja sa Zapadom, ipak je subsumiran pod ortodoksni filozofski pojam »škole o specifičnoj prirodi činjenica u okvirima svemirskog poretka« (*xinglixue*). Nakon poraza od Japana, kineske je intelektualce zahvatio ozbiljan ugođaj krize: unutrašnja protivurječja dvostruke strukture »puta« i »sredstva«, tj. »kineske znanosti« i »zapadne znanosti«, koja su trebala integrirati kinesku i zapadnu kulturu – otvoreno su iskrsnula na lice dana. Stoga se, kako bi se iskočilo iz okvira kineskog mišljenja, preko studija japanskog mišljenja upotrebljavala metoda studija zapadnog mišljenja označena kao *tetsugaku/zhexue*.

Treba uzeti u razmatranje i jedan daljnji aspekt, naime ukidanje službeničkih ispita 1905. Samorazumljivo je da su službenički ispiti, čiji se sadržaj odnosio na konfucijanske klasike, bili glavni potpornji konfucijanske kulture, pa se može nagađati da je njihovo ukidanje, u isto vrijeme s uvođenjem javnog školskog sustava i slanjem velikog broja studenata u inozemstvo, moralo imati snažan utjecaj na kinesko mišljenje.

V. Sažetak

Nishijev prijevod pojma »filozofija« kao *tetsugaku*, te način na koji se sustav znanja razriješio u nizu konfucijanskih sadržaja, označavao je, vjerujem da tako mogu reći, temeljno skretanje znanosti u suvremenom Japanu, te se postavlja pitanje njezina vrednovanja iz današnje perspektive. S time u svezi htio bih izvući tri ključna zaključka:

1) *Uz problem japanskog jezika kao jezičnog sustava iz kojega se izravno izvodi istina, tj. uz tvorbu jedne logike japanskog jezika*

Ovaj zahtjev postavio je sam Nishi Amane, ali njegovim sljedbenicima nije time dosuđen nikakav uspjeh. Posljednji rad Nishide Kitarôa, *O mojoj logici* (Watakushi no ronri ni tsuite) završava simboličnim riječima:

»Logika je oblik našega mišljenja. Razjašnjavanje pitanja o biti logike mora slijediti iz biti našega mišljenja.«⁴⁶

Njegova nastojanja ipak, budući da polazi od budizma kao temelja, završavaju kinesko-japanskim poimanjem. Možda je japanski jezik, budući stvarno jednostavan, prikladniji za poetski način izražavanja negoli za suštavnost ili tvorbu pojmova.

2) *Razdvajanje životnog nazora i slike svijeta*

Vremena u kojima moralno kultiviranje feudalnoga vladara djeluje kao uzorno na njegove vazale, prošla su (jasno je samo po sebi da se tvrdnja kako jedan društveni vođa mora raspolagati besprijekornim karakterom, ako hoće da ga članovi neke društvene organizacije priznaju kao vođu, može primijeniti na svaku epohu). Kao rezultat razvoja od religije prema moralu, od morala prema politici, te od politike prema gospodarstvu – posebice moderna kapitalistička društva priznaju međuljudske odnose samo u gospodarstvenim vrijednostima. Ovaj razvoj sigurno će trajati i dalje (u novije vrijeme s poštapalicom »globalizacija« američkih tržišnogospodarskih vrijednosti).

Spoznaja prirodnih znanosti razvija se izolirano od društva pod paradigom vrijednosne slobode istraživanja, te se udaljuje od razumijevanja života i društvenog razumijevanja. Bez obzira na to, istinska struktura svijeta može se spoznati samo iz jedinstva čovjeka i svijeta, budući da su čovjeku svojstveni samosvijest, biće i mehanizmi spoznaje, no ipak nije slobodan od ograničenja svijeta. Potrebna su, štoviše, nova ili, prije, neprekidna nastojanja da se ljudska svijest o vrijednostima opet dovede u suglasje sa svijetom. U slaboj nadi da ću, možda, točke poveznice otkriti prije u istočnoazijskom razumijevanju prirode (npr. u Yin-Yangu ili Nauku od pet etapa) negoli u konfucijanizmu, ja se bavim istočnoazijskim mišljenjem.

3) *Uz problem sistematiziranja*

Nishidina struktura subjektivnog ograničavanja spram ništavila – pomoću jednog sudećeg općeg, samosvjesnog i inteligentnog općeg, isto kao i objašnjavanje stvarnosti, tj. fizičkog svijeta, povijesnog svijeta, iskustvene znanosti, umjetničkog stvaranja, matematičkih zakona, života itd., pomoću logike mjesta i konačno njihove novije supsumpcije i religioznu sferu – jest element jednog takvog sistematiziranja. Ipak, raspravlja se je li to sretno i je li uopće potrebno zalijetati se tako daleko.

Takvo sistematiziranje zacijelo će nadmašiti snage jednog pojedinca. I u suvremenoj praksi, u Japanu se odobrava izolacija znanstvenih disciplina.

46

Nishi Amane – Katô Hiroyuki (*Nihon no meicho* 34), str. 84 i dalje.

48

Nishida Kitarô, *Nishida Kitarô zenshû*, sv. 12, Iwanami Shoten, 1966., str. 266.

47

Usp. Zhong Shaohua, *Jin Qu ji*, Zhongguo Guoji Guang Bo Chubanshe, 1998., str. 22 i dalje.

Sigurno se može reći kako suvremena struktura fakulteta i disciplina na sveučilištima leži u temelju jedne sistematike, no ipak izgradnja sveučilišta tek predstoji i, ako bude nepromišljena, može brzo dovesti do kaosa. Hoće li se iz toga razviti nove strukture znanja i znanost?

S njemačkoga preveo
Šimun Selak

(Na njemački preveo i anotirao
Peter Hartmann)

Shiro Kohsaka

Vom Konfuzianismus zur Philosophie

Nishi Amane kannte die Beziehung zwischen der Verschriftung von Sprache und philosophischer Begriffsbildung wie kaum ein anderer. Der berühmteste Begriff, den Nishi nach reiflicher Überlegung über Schrift und Begriff prägte, ist das Wort *tetsugaku*. Davon ausgehend verwarfen die japanischen Denker und mit ihnen das japanische Denken nach anfänglichen Antagonismen zwischen Konfuzianismus und westlicher Philosophie das konfuzianische Denken und wechselten zur westlichen Philosophie über. Damit sattelten sie zwar von der chinesischen Kultur auf die europäische um, doch welche Inhalte wurden dabei verworfen und was wollte man dabei gewinnen? Anders ausgedrückt, wo liegen die grundsätzlichen Unterschiede zwischen Konfuzianismus und Philosophie? Diese Fragen sollen unter den Aspekten (1) Ablösung der chinesischen Schriftsprache durch Japanisch zur Formulierung von Gedanken, (2) Unterscheidung von Selbstvervollkommnung und politischem Handeln, (3) Einführung einer Systematik sowie (4) methodologische Unterschiede, geklärt werden.